

РЕЦЕНЗІЯ

про монографію А.С. Гальчинського «Нотатки радника президента. Десять років з Президентом Леонідом Кучмою» / Анатолій Гальчинський. – К.:Либідь, 2013. – 584 с.

В останньому випуску 3.33 за 2012 рік «Наукового вісника» МНУ імені В.О. Сухомлинського (збірка наукових праць з історичних наук) нами було вміщено відзив на книгу Л.Д. Кучми «Зламане десятиліття (1994-2004 рр.)». Нині своєрідним поглибленням і різнобічним продовженням розробки теми стала книга його незмінного радника з питань макроекономіки А.С. Гальчинського, яка на початку 2013 р. побачила світ паралельно українською і російською мовами. Книга відомого українського вченого-економіста є спробою підбити підсумки розвиткові нашої країни в дуже складний для неї період 1994-2004 рр., розкрити основні засади внутрішньої і зовнішньої політики Президента України Л.Д. Кучми, роль окремих керівників владних інституцій у її реалізації. Вона складається з трьох блоків: державотворчий процес, економічні реформи, основні напрями зовнішньої політики в означений період. Уже звідси чітко проглядається її призначення: не просто широкий читацький загал, а передусім історики, економісти, політологи, міжнародники, юристи, психологи, соціологи, управлінці та ін.

Аналізована книга, упевнений її автор, не належить до мемуарного жанру, це аж ніяк не розповідь про особисті стосунки високопоставленого сановника-держслужбовця, радника з економіки з першою посадовою особою держави – Президенти України. Хоч і визнає, що буде торкатися цього аспекту, проте він не є визначальним. До його честі, він свято дотримується продекларованого. Бо головним у цій книзі є, як безпосередньо причетна особа до формування і реалізації впродовж десяти років основних засад державного будівництва у найбільш складний, найконструктивний, найбільш вдалий, водночас неоднозначний і суперечливий період інтенсивного зростання в «епоху Кучми», в історії незалежності (1994-2004 рр.), розставляє деякі аспекти щодо внутрішньої логіки розв'язана найбільш дискусійних і суперечливих проблем державної політики. При цьому не прагне до власної істини в «останній інстанції», а навпаки, демонструє, з нашої точки зору, максимальну об'єктивність своїх оцінок.

Як відомо, все пізнається у порівнянні, все більше і краще бачиться на відстані. Ця незаперечна істина є, безумовно, слушною і щодо оцінок 1994-2004 рр. Наше строкате сьогоднішнє, події після 2004 р. створюють логічну основу для поглиблених оцінок попереднього періоду. Адже йдеться дійсно про надзвичайно значуще – про світоглядні засади нашого поступу, наше самоутвердження. Аналізуючи події і процеси, автор і тут виявляє високу самовимогливість і самовідповідальність, пам'ятаючи, що з плином часу зростає інтерес громадськості, особливо молоді, до системних узагальнень реалій нашої сучасності, яку ми всі разом творимо. Мова йде не лише про здобутки, а й про прорахунки, помилки, авторське бачення перспектив.

Прикметно, що А.С. Гальчинський викладає матеріал не стільки як посадовець – радник глави держави, скільки як науковець, педагог з більш ніж 40-річним педагогічним стажем. Тепер це переповнений мудрістю 77-річний уродженець м. Богуслава Київської області, що в 1980 р. захистив докторську дисертацію з теорії грошей ринкової економіки, став професором. Ще в 1991 р. опрацював концепцію запровадження гривні, затим брав безпосередню участь у її введенні в обіг. У 1992 р. за участь у розробці низки законопроектів про реформування власності отримав звання Заслуженого діяча науки і техніки України. До цього співпрацював із прем'єр-міністрами В.Фокіним, згодом – Л.Д. Кучмою. Перед тим, як стати радником останнього, очолював відділ грошових та валютно-фінансових відносин Інституту світової економіки НАН України, водночас завідував кафедрою фінансів економічного факультету Київського університету імені Т. Шевченка, був членом соціально-економічної ради Президента Л. Кравчука. Ставши президентським радником, фактично відразу очолив Національний інститут стратегічних досліджень, підпорядкований безпосередньо Президентові.

За період після 2004 р. колишній радник Л.Д. Кучми опублікував об'ємні монографічні дослідження: «Помаранчева революція і нова влада» (2005), «Глобальні трансформації. Методологічні аспекти» (2006), «Криза і цикли світового розвитку» (2009), «Економічна методологія: логіка оновлення» (2010), «Лібералізм: уроки для України» (2010), підручник

«Економічна теорія» (2007), книга «Політична нооекономіка. Начала нової парадигми економічних знань» (2013) про перспективи утвердження ноестичної – розумної економіки, об'єктивні підвалини якої формуються сучасним глобально-цивілізаційним процесом, логікою постіндустріалізму. Світ перебуває на шляху відповідної якісної перебудови, - такою є визначальна ідея цього дослідження, його наукова інноваційність. А ще десятки й сотні статей, тез тощо.

Звісно, ми не маємо можливості зі зрозумілих причин детально розглядати кожний розділ, підрозділ цієї обширної, майже 600-сторінкової книги. Тому обмежилися їх загальним показом, де кожен бажаючий зможе знайти для себе цікавинки, щось оригінальне і свіже. Передусім зазначимо, що Л.Д. Кучма ще в 2007 р. в одній зі своїх праць дав Гальчинському гранично стисло, але надто промовисто характеристику: це, мовляв, українець до мозків самих кісток, безкомпромісний поборник незалежності і переконаний демократ-риночник. Уже при першій зустрічі Президент запропонує йому разом вдосконалювати економічну політику держави, професор згодом стане його головним економічним радником (ми розуміємо один одного з на півслова, - напише згодом Кучма). Не було жодного помітного проекту, пропозицій, доповідної записки, тез або начерків президентської доповіді, які б Президент не відправив на експертизу, на доопрацювання Гальчинському. Будучи взагалі уважною, чуйною, турботливою, зваженою і довірливою, простою і доступною, принциповою і глибоко патріотичною, незговірливою людиною, (яка, тепер зрозуміло, багато кого не влаштувала, тому в останні роки «посипалися» кольчужні ті інші провокації, що довелося йому мужньо витримати), з головним економічним радником, як і з іншими, працював на повній довірі, діяв тільки в руслі патріотизму і демократії, в національних інтересах і зміцненні суверенітету та незалежності держави. Невипадково це священне, думаємо, для обох наших персонажів кредо дістало, на наш погляд, певне відображення в рядках І.Франка як епіграфа до «Передмови» книги:

Мій український патріотизм,
то не сентимент, не національна гордість,
то важке ярмо,
яке доля положила на мої плечі.

У розділі I «Державотворення – пріоритет номер один» подано сім підрозділів: узагальнюючі підсумки; початок українського ліберально-демократичного проекту; 1994 рік – системна криза української державності; соборність – над усе; складнощі політичної реформи; демократія для України; кадрові колізії. Висновки щодо цих процесів, на думку автора книги, можуть слугувати, приміром, слова знаменитого Джеффри Сакса про те, що Україна переживає не одну, а цілі три трансформації: перехід від диктатури до демократії, від колонії до самостійної нації та від економічного занепаду до оздоровлення і зростання. Небагатьом країнам в історії людства доводилося розв'язувати ці проблеми водночас, наголошував відомий вчений. Десять підрозділів містяться в найбільшому центральному **розділі II (246 с.) «Тернистим шляхом радикальних економічних реформ»**: «Економіка, що відпрацьована свій ресурс; у лещатах економічної несвободи»; стратегічні домінанти; реалії економічного дива; правда про приватизацію; перипетії грошової реформи; світова фінансова криза – рішучі дії Президента; головний конструктор промислової політики; реформи, що залишилися незавершеними; за межами державного патерналізму. Із погляду іноземця, писав тоді відомий американський державний діяч Генрі Кіссінджер, - успіхи України за останнє десятиліття (1994-2004. - *В.Ш. і М.Ш.*) вражають. Світова історія не знала досі такого бурхливого періоду, коли стільки важливого відбувається одночасно. Автор монографії наводить численні яскраві факти зростання, які в світі стали іменувати економічним дивом, і навіть «Українським дивом».

Україна прискорила динаміку свого розвитку, на чому акцентували увагу світу Г. Кіссінджер, Зб. Бжезінський та багато ін. фахівців і політиків. Якщо Світовий банк у своєму оптимістичному прогнозі припускав можливість досягнення темпів середньорічного зростання у 2000-2004 рр. 3,9-4,2%, то Україна одержала 8,4%. У 2,08 раза зріс ВВП, зафіксований міжнародною статистикою, який Кучма залишив своєму наступнику Ющенкові. У 2000 р. валютний курс склав 5,44 грн./дол., у 2007 р. – 5,32. Від 1,4 млрд. доларів до 9,5 млрд. зросли міжнародні резерви НБУ. Отже, саме за Кучми було започатковано динамічний процес реформ, економічного поступу, зруйнований його наступником. Водночас автор переконливо спростував протилежні твердження його опонентів і критиків, зокрема, що вони здійснювалися «під дудочку

МВФ» і були то передчасними, то запізнілими і т.п. Економічні реформи 1994-2004 рр. – це наш, вітчизняний продукт, робить категоричний висновок зі знанням справи один із їх провідників – автор книги, фактичним ідеологом яких, ставить він масну крапку, був Президент України, за якнайширшого врахування світового досвіду.

Надзвичайно цікавим і повчальним для сьогодення і на майбутнє є третій розділ «На перехресті геополітичних інтересів». Як виявилось, тут не витрималася навіть «залізна леді» Маргарет Тетчер, яка згодом відверто і однозначно, пророче і нехарактерно для неї заявить: урядові Президента Кучми, незважаючи на всі його вади, вдалося все ж розв'язати більшість проблем у відносинах між Україною і Росією. Фактично відбувається, підкреслила цей загальноновизнаний лідер-політик, державний діяч, народження України, яка визнає свої історичні зв'язки зі східним сусідом, однак водночас орієнтується на Захід. Проте чимало реформ, їх складових, наприклад, системна приватизація, зазнали суттєвих руйнівних змін у період президентства Ющенка, коли були фактично призупинені.

В останньому, **третьому розділі** фокусується увага на таких проблемах, як: політика без протоколу; варіації по-американському; вектор багато полярності глобалізаційного процесу; мистецтво реалізації неможливого; без права на альтернативу; розлучення з імперією; ми і російський проект євразійського співтовариства; прикінцеві роздуми: філософія перспективи.

У додатку вміщені вісім інших публікацій автора, переважно у часописах «Дзеркало тижня» і «День» за 2009-2010 рр. Досить промовистими, з нашої точки зору, є навіть самі їх заголовки, так і скажімо: «Подалі від євразійства», «Час Національного відродження», «Схід-Захід: небезпечне передвиборне протистояння», «У Європу – через політику самоствердження», «Межа інтеграції», «Обережно!» - Росія», «Янукович плюс донезація всієї країни» - така суть «нового порядку», який вибудовують регіонали. Погодсья, шановний читачу, з їх яскравою і змістовною цілеспрямованістю варто ще раз наголосити, що автор проаналізованого доробку веде зважену, без будь-яких прикрас і улещувань, захвалювань і навпаки розмову про прийняття рішень у найвищому ешелоні української влади, викладає і власне бачення сучасності та перспектив, вдається до власних оцінок, які, звісно, можуть різнитися від інших. При цьому переважає не критика, а опіка, жертвна праця, самокритика і відповідні самооцінки. Прагне заглянути якнайдалі, як кажуть, «за горизонт», спрогнозувати наші наразі невтішні буття і перспективи, але виявляє оптимізм і віру в свою батьківщину, її самодостатність, застерігає від багатьох внутрішніх і зовнішніх небезпек.

Ми ж, у свою чергу, відзначимо, що не випадково цей матеріал визначили, як «Відзив», а не «Рецензія». Звісно, можна було б вдатися до глибшого, критичного аналізу самого викладу матеріалу в монографії. Однак, цілковито впевнені у відсутності такого сенсу, тим більше повчань керівників найвищого рангу, та ще й заднім числом. Бо головне, і тут особливо, не форма, а зміст, познайомитися молодому поколінню, іншим нашим співвітчизникам, із самою технологією, «кухнею» ухвалення рішень, що відбувалося на українському олімпі протягом доленосного десятиріччя становлення Української державності, її здобутками і прорахунками, перспективами, з її справжнім потенціалом, одержати новий вагомий імпульс до творчості й діяльності на благо свого народу, єдиної і неподільної вітчизни, синами і дочками якої ми були, є і залишимося, попри все, назавжди. Це і є головне наше нетлінне набуття, український історичний досвід – такий реальний лейтмотив книги, про яку мовиться у нашому відзиві.

*Доктор історичних наук, професор,
Заслужений діяч науки і техніки України
дійсний член УАІН, лауреат премії імені М.М. Аркаса
В. П. Шкварець
(м.Миколаїв)*

*Доктор історичних наук, професор,
Заслужений діяч науки і техніки України
дійсний член УАІН, лауреат премії імені М.М. Аркаса
М.М. Шитюк
(м.Миколаїв)*

РЕЦЕНЗІЯ

на монографію Гуйванюка М. Р. «Січковий рух у Галичині й Буковині (1900 - 1914 рр.)». – Чернівці: Зелена Буковина, 2011. – 254 с. + вкл. 16 с.

Спершу – коротко про автора книги. Микола Романович Гуйванюк – кандидат історичних наук, доцент історичного факультету Чернівецького національного університету ім. Ю. Федьковича, один із організаторів традиційних Буковинських міжнародних наукових конференцій, Науково-дослідного центру буковинознавства при згаданому університеті, автор монографій та навчальних посібників, десятків інших публікацій з проблем вітчизняної історії.

Незважаючи на численні спогади і статті про січкових рух українських і діаспорних авторів, здебільшого краєзнавців-аматорів, особливо після 1991 р., ґрунтовних наукових монографій до появи рецензованої книги практично не було. До того ж ще не так давно зі зрозумілих причин різнопланова рукотворна діяльність пожежно-гімнастичних товариств «Січ» у Галичині й на Буковині на початку ХХ ст. подавалася викривлено та з відомими ярликами. І це незважаючи на те, що саме вони справили чи не вирішальний вплив на піднесення національної свідомості, зростання політичної культури селянства Західноукраїнського краю. Водночас «Січі» із наближенням Першої світової війни поступово діставали все більше мілітарних рис, поки врешті решт не стали основою «Легіону Українських Січкових Стрільців» – першого українського збройного формування ХХ ст.

Повному розкриттю теми сприяло використання величезної кількості нових матеріалів та документів архівних фондів, що вперше впроваджуються до наукового обігу. Вдалою є обрана структура роботи. Передмову до книги «...Гей, там на горі «Січ» іде: погляд з висоти ХХІ століття» написав відомий знавець проблеми, д. і. н., проф. О. В. Добржанський, водночас науковий редактор видання. Монографія має чотири розділи: про історіографію й аналіз джерельної бази; зародження та організаційні засади січового руху; участь «Січей» у вирішенні соціально-економічних проблем галицького й буковинського селянського руху; громадсько-політична та культурно-освітня діяльність «Січей». Подано також висновки, додатки, післямову, іменний та географічний покажчики.

Заслуговує уваги те, що автор монографії прагне уникати політизації дослідження, ідеологічних упереджень і стереотипів, моделюючи події, пов'язані з діяльністю пожежно-гімнастичних товариств «Січ» у Галичині й на Буковині на початку ХХ ст.

Відзначимо також успішну спробу всебічного аналізу передумов зародження січового руху – політичних, освітніх, соціально-культурних, велику підготовчу роботу українських громадсько-політичних діячів Галичини й Буковини на початку ХХ ст., що сприяла зародженню такого нового явища, як січковий рух. При цьому ґрунтовно проаналізовано громадсько-політичну діяльність ідеолога й координатора січового руху, коломийського адвоката К. Трильовського. Саме політичні уподобання Кирила Трильовського, якого заслужено називають «Січковим батьком», значною мірою визначали сутність січового руху.

Попри це, не менш важливим є авторський аналіз нормативно-правової бази цього руху. Так, автор зазначає, що у січкових статутах були викладені засади і основні форми діяльності «Січей», які максимально враховували досвід вже діючих національних культурно-освітніх товариств в Австро-Угорщині, а також кращі традиції Запорозької Січі. Відзначає автор і таку особливість організаційної структури «Січей», як не підлеглість єдиному центру. Так, «Головний січковий комітет» (потім «Український січковий союз») у Галичині та «Союз Січей» – на Буковині, були тільки координаційними структурами січового руху. Кожна з «Січей» була самостійною одиницею, що мала свій широкий спектр діяльності. Пізніше, у часи найактивнішого переслідування пожежно-гімнастичних товариств саме така структура суттєво ускладнювала їх ліквідацію.

Привертають увагу авторські висновки щодо основних напрямків протипожежної діяльності «Січей». Одним з них була активна боротьба з пияцтвом серед селянства, зокрема, засобами фізичної культури і спорту тощо.

Вельми цінним у монографії є і те, що на основі використання багатого джерельного матеріалу, що вперше вводиться до наукового обігу, висвітлено основні напрямки громадсько-політичної та культурно-освітньої діяльності січових товариств, зокрема, їх участі у виборах до австрійського парламенту, Галицького і Буковинського соймів. Також визначено провідну роль «Січей» у відстоюванні українським селянством своїх прав, наприклад, під час сільськогосподарських страйків у Галичині й Буковині на початку ХХ ст. та ін.

Важливими і цікавими є розлогий і змістовний аналіз історіографії проблеми (с. 12-32), характеристика джерельної бази (с. 33-54). Автор, полемізуючи з рядом авторів, переконливо спростовує переказання, уточнює ряд подій, їх час, прізвища та ін., усуває ще живучі ідеологічні штампи і навмисні переказання історичних реалій щодо діяльності патріотичних товариств. Він спростовує версію про те, що ніби «Січі», «Соколи», «Орли», «Січові стрільці», «Патріоти» створювалися виключно для допомоги Австро-Угорщині у війні з Росією. Автор на конкретних прикладах показує, як сучасна російська історіографія продовжує «традиції» російської дорадянської і радянської історіографії, розглядаючи історичне минуле Заходу України крізь етноцентричні інтереси імперської Москви, для якої український «націоналізм» ХХ ст. – руйнівна ірраціональна сила. Дотепер більшість російських істориків та і деякі українські, на думку автора, переконані в цьому, як і в тому, що галичани і буковинці споконвіку начебто тяжіють до Сходу, тобто до Росії. Дестабілізуючим фактором цього процесу вони вважають «сепаратистські мазепинські організації» початку ХХ ст., до яких відносять і «Січі». Так, Н. Пашаєва твердить, що їх створювали взагалі для пропаганди антиросійських настроїв серед українського селянства. Більш об'єктивно оцінюють національний рух на західноукраїнських землях початку ХХ ст. А. Бахтурина та О. Міллер. Деякі польські дослідники оцінюють діяльність «Січей» взагалі як шкідливу для польської спільноти в Галичині.

У «Післямові» автор підкреслив, що восени 1914 р., коли царські війська окупували Галичину й Буковину, вони відчували опір українських національно-патріотичних та культурно-просвітницьких товариств краю. Почалися репресії проти активних членів українських організацій, особливо «Січей». Діяльність українських товариств, серед яких були і «Січі», заборонили. Так, коли у вересні 1914 р. було захоплено Львів, зразу ж за наказом графа Г. Бобринського було розгромлено управу товариства «Січ». Військово-цензурним управлінням штабу Південно-Західного фронту для російських солдат була підготовлена брошура «Сучасна Галичина: етнографічний та культурно-політичний нарис, стан її у зв'язку з національно-суспільними настроями». В ній подавалися рекомендації щодо стосунків із місцевим населенням, кого вважати друзями й ворогами Росії, як виявляти настрої населення. Крім того, перераховувалися неблагонадійні організації, серед яких на першому місці були «Січі», «Просвіти» та ін.

За наказом російського командування, при вступі в кожне галицьке або буковинське село знищувалися українські книги, часописи та ін., що були в січових читальнях. Січові відзнаки – хоругви, стрічки, топірці – відправляли в Росію як трофеї, що мали свідчити про перемогу над «мазепинським рухом». Згодом чимало «Січей» будуть діяти підпільно. Тому за допомогою місцевих москвофілів проводилися подвірні обшуки, побиття активістів. Для дискредитації товариств поширювалися різні провокаційні плітки, наприклад, що січовики прагнуть знищити прихильників Росії.

Після відступу російської армії з Галичини й Буковини діяльність січових товариств частково відновилася. Вони зосереджувалися виключно на громадсько-політичній роботі, а у 20-30 роки ХХ ст. стали основою нових парамілітарних організацій, які діяли на західноукраїнських землях.

Отже, в рецензованій монографії вперше в українській історіографії цілісно, узагальнююче і комплексно досліджено січовий рух в Галичині і на Буковині на початку ХХ ст. Простежено процес утворення перших січових товариств, проаналізовано нормативно-правову базу січового руху, розкрито організаційну структуру та становище галицьких і буковинських «Січей» у 1910-1914 рр. Значну увагу приділено характеристиці протипожежної та гімнастичної діяльності «Січей», з'ясовано їх стосунки із владними структурами та громадськістю. Показано участь «Січей» у передвиборчій боротьбі до австрійського парламенту, Галицького і Буковинського соймів, їхню роль у тогочасних сільськогосподарських страйках. Охарактеризовано основні

напрямки громадської роботи січових товариств, прослідковано трансформацію «Січей» у парамілітарні організації «Українські Січові Стрільці» (1913 - середина 1914 рр.).

Щодо рекомендацій і побажань, то їх можна звести до наступних. Варто було б висвітлити стосунки «Січей», їх керівників із національним рухом Великої (Російської) України, а не обмежуватися тільки вузькими територіальними рамками. На наш погляд, більшої конкретизації заслуговували взаємозв'язки не лише з радикалами, але й іншими політичними партіями, рухами. Це стосується також «Просвіти», духовенства. Перші «Січі» з'явилися в 1900 р. Галичині, на пограниччі з Буковиною. На Буковині – помітно пізніше, через три роки (1903). У січових товариствах Галичини і Буковини багато спільного, але мали місце й відмінності і особливості, які варто було би розкрити.

Однак, загалом високо оцінюючи цей науковий доробок, сподіваємося, що монографія знайде свого читача, насамперед серед дослідників, дисертантів, інших авторів, хто любить свою Батьківщину, бажає глибше опанувати її історію, минувшину загалом.

*Кандидат історичних наук, доцент,
Ю. І. Гузенко
Доктор історичних наук, професор,
Заслужений діяч науки і техніки України
дійсний член УАІН, лауреат премії імені М.М. Аркаса
В. П. Шкварець
(м. Миколаїв)*

РЕЦЕНЗІЯ

на книгу О.П. Хаєцького «Миколаївський учительський інститут (1913-1920). Історичний нарис, документи та матеріали». – Миколаїв: Іліон, 2013. – 368 с.

До 100-річчя з дня заснування Миколаївського національного університету імені В.О. Сухомлинського вийшла книга кандидата історичних наук, доцента О.П. Хаєцького, присвячена історії Миколаївського учительського інституту. Саме на основі цього середнього спеціального навчального закладу для підготовки вчителів вищих початкових училищ у подальшому в Миколаєві були послідовно створені інститут народної освіти, інститут соціального виховання, педагогічний інститут і, нарешті, університет сучасного типу.

Грунтовне науково-документальне видання містить об'ємний нарис історії учительського інституту від його відкриття в 1913 р. до реорганізації в 1920 р. у педагогічний інститут, перейменований згодом в інститут народної освіти, а також тексти архівних документів, матеріали преси, зображальні матеріали, які віддзеркалюють різні аспекти розвитку навчального закладу та його місце в освітньому просторі першої чверті ХХ ст. Більша частина наведених у книзі матеріалів вводиться до наукового обігу вперше.

У передмові проаналізовано літературу та джерела з досліджуваної теми. Автор констатує, що окремі аспекти історії учительського інституту в Миколаєві вже вивчались різними поколіннями дослідників. Однак з даної теми друкувались переважно стислі тези, статті та розділи в узагальнюючих працях. Подано також огляд використаних архівних джерел із фондів Державного архіву Миколаївської області та Російського державного історичного архіву у Санкт-Петербурзі, а також публікацій в періодиці, мемуарів, музейних матеріалів.

Перший розділ книги присвячений аналізу історичних передумов створення Миколаївського учительського інституту та основних етапів його діяльності. Цілком обгрунтованим, на наш погляд, є виділення в окремі параграфи історії відкриття інституту та його діяльність у дореволюційний період (1913-1917 рр.), а також розвиток навчального закладу у роки Української національної революції та Громадянської війни (1917-1920 рр.). Особливу увагу приділено організації навчально-виховного процесу, розвитку матеріальної бази, характеристиці викладацького складу, умовам навчання та життя вихованців. Автор підкреслює необхідність критичного аналізу досвіду діяльності інституту та його творчого використання в сучасних умовах.

Наведені у другому розділі документи та матеріали з історії Миколаївського учительського інституту яскраво відображають колорит епохи та різні сторони діяльності навчального закладу. Це розпорядчі документи органів влади різного рівня та профільного відомства, звіти про діяльність інституту, протоколи засідань педагогічної ради, особисті справи викладачів та вихованців, класні журнали, програми викладання предметів, ділове листування інституту тощо. Тексти документів наводяться мовою оригіналу, розташовані у хронологічній послідовності: архівні документи – за часом їх створення, а друковані матеріали – часом публікації.

Окремо слід відзначити наукову цінність ілюстративного матеріалу та якість поліграфічного виконання книги. Текстову частину органічно доповнюють зображення будівлі Миколаївського учительського інституту, фотографії викладачів та вихованців, фотокопії зразків інститутського діловодства та атестатів випускників тощо.

На жаль, слід відзначити незначний наклад книги (100 прим.), що обмежує можливість її використання широким колом читачів.

У цілому книга про Миколаївський учительський інститут є цінним науковим виданням, яке дозволяє побачити історію окремого навчального закладу через призму історії повсякденності, і може бути корисним для студентів, викладачів, учителів, усіх, хто цікавиться історією освіти в регіоні.

*Кандидат історичних наук, доцент
В.А. Пархоменко
(м. Миколаїв)*